

Motion till riksdagen

1989/90:Fö302

av Inger Schörling m.fl. (mp)

Allmän värtjänst

Värna varandra – värna naturen – värna vårt land

Denna rubrik skulle kunna bli motto för den allmänna värtjänst som föreslås i motionen. Den allmänna värtjänsten ersätter den allmänna värnplikten, men har ett betydligt vidare syfte än denna. Den innebär att värtjänst förutom i det militära försvaret också skall kunna utföras inom andra samhällsområden såsom sjukvård, social omsorg och miljövård. Samtidigt skall alla få en grundläggande utbildning i överlevnadskunskap. Alla ungdomar av båda könen som fyllt 18 år skall fullgöra en 7–9 månaders värtjänst.

I motionen föreslås att en parlamentarisk utredning tillsätts för att arbeta fram förslag om en allmän värtjänst.

Nya hotbilder

Det är idag inte främst yttre fiender som utgör akuta hot mot människor och natur i Sverige. Den tilltagande miljöförstörelsen utgör ett allvarligt hot inte bara mot natur och människor i Sverige utan i hela världen. Allt fler människor i Sverige uppfattar också krisen inom sjukvården och den sociala sektorn som ett hot. Kommer jag att få någon hjälp när det blir min tur?

Att möta dessa hot är en uppgift för alla medborgare liksom när det gäller de hot som kommer från yttre fiender. Vi har en allmän skolplikt för att barn och ungdomar skall lära sig att ta över samhället från sina föräldrar. På samma sätt måste alla ungdomar få en skolning och praktisk erfarenhet i att ta itu med de nya hoten mot vår miljö och den sociala omsorgen. Detta är en viktig skolning för livet som kan ske i en allmän värtjänst.

Nuvarande värnpliktssystem

Att folket tillsammans ställer upp för att försvara landet vid hotande fara har gamla anor. Redan under forntiden fanns en skyldighet att gå "man ur huse" för att delta i den tidens folkuppååd. 1812 skapades den allmänna beväringssinrättningen som ett komplement till indelningsverket. I 1901 års försvarsordning ersattes beväringen med ett allmänt värnpliktssystem.

Den allmänna värnplikten innebär att alla manliga medborgare har rätt och skyldighet att delta i försvar av landet vid hotande fara. Den ger därigenom försvaret en djup demokratisk förankring till skillnad mot de yrkesarméer som finns i vissa länder. Nu har emellertid värnpliktssystemet råkat i kris.

Bakgrunden till värnpliktssystemets kris är att det inte längre finns plats för alla inom det militära försvarets ram. Den högteknologiska linje man slagit in på behöver inom nuvarande ekonomiska ramar inte längre så många värnpliktiga människor. En fortgående internationell avspänning kommer förhoppningsvis att leda även till svensk nedrustning, vilket likaså minskar behovet av värnpliktiga i vapentjänst.

Utvecklingen gör att hela värnpliktssystemet riskerar att urholkas. Redan nu frikallas uppemot 20 % av de värnpliktiga. Av dem som utbildas för tjänstgöring inom lokalförsvarsförband och för bevakningsuppgifter skulle för många en utbildning på 2–3 månader vara tillräcklig. En så kort tjänstgöringstid för vissa värnpliktiga har dock inte ansetts förenlig med de rättvisekrav som måste ställas på ett allmänt värnpliktssystem. En längre tjänstgöring än vad som är motiverat med hänsyn till arbetsuppgifterna innebär dock ett ekonomiskt slöseri och att försvarspengarna inte används effektivt.

I detta läge finns det två vägar att gå.

Det ena alternativet är att låta värnpliktssystemet dö en långsam tvinsot. Allt fler blir frikallade. Många får göra värnplikt med en starkt förkortad tjänstgöring. Det finns då en stor risk att de som tvingas göra en fullständig tjänstgöring kommer att ställa ekonomiska kompensationskrav av rättviseskäl. Till slut kan värnpliktsidén bli helt urholkad och krav på yrkesarmé eller andra alternativ kommer att ställas.

Miljöpartiet de gröna anser att en sådan utveckling vore ytterst olycklig då de demokratiska värden som ligger i värnpliktssystemet därigenom skulle förspillas. Erfarenheterna av riskerna för demokratin och hela samhällssystemet med en yrkesarmé är otaliga. Och vill vi långsiktigt värna en demokratisk framtid, då bör systemet med en yrkesarmé till varje pris undvikas.

Alternativet till att värnpliktssystemet förtvinar är att vidga arbetsuppgifterna för värnplikten och bygga ut den till en allmän värtjänst för både pojkar och flickor. Den allmänna värtjänsten skulle förutom militära hot möta flera av de nya hotbilder som har växt fram under senare år. Hit hör den hotande miljöförstörelsen och hoten mot den sociala omsorgen människor emellan.

Den allmänna värtjänsten

Den allmänna värtjänsten för alla ungdomar skall vara en utbildning för att kunna göra en insats under krig och kris på olika samhällsområden, inklusive det militära försvaret. Den skall samtidigt ge ungdomarna erfarenhet av samhällsarbete och socialt ansvar under utbildningstiden.

Värtjänsten skall precis som skolplikten vara obligatorisk med den trefaldiga uppgiften att bereda de unga för värn mot hot, att utföra ett nyttigt samhällsarbete och vara en skola för livet.

Det ligger ett djupt demokratiskt värde i att alla människor – på samma sätt som när det gäller att värna vårt land – också deltar i värtjänsten om de människor som behöver hjälp i vårt samhälle och om den hotade miljön. På det sättet skulle dessa viktiga uppgifter få en bred folklig förankring som inte är möjlig att nå så länge solidariteten med utsatta grupper och naturen inskrän-

ker sig till att betala sin skatt och förlita sig på att andra skall göra jobbet.

Inom miljövärden skulle värtjänsten kunna göra stora insatser. En viktig arbetsuppgift kunde vara att genom provtagnings- och analysarbete vara med och kartlägga hoten mot vår miljö. Vidare kunde värtjänsten delta i aktivt miljöarbete som att restaurera och nyanlägga våtmarker, att kalka och restaurera sjöar, att delta i den eftersatta skötseln av naturreservat och nationalparker. Andra arbetsuppgifter kan vara att röja upp efter oljeutsläpp och gamla miljösynder, att kartlägga och skydda utrotningshotade djur och växter, mm. Sammantaget finns det sannolikt en stor mängd arbetsuppgifter där värtjänstpliktiga tillsammans med professionellt utbildad personal skulle kunna göra betydelsefulla insatser för miljön.

Inom sjukvård och social omsorg skulle också värtjänsten kunna bli ett mycket betydande bidrag till att lösa de kriser man kan se redan idag och som hotar att förvärras i framtiden. Värtjänstpliktiga skulle förstärka den ordinarie personalen inom dessa områden framför allt inom den vanliga mänskliga omvårdnaden som nu ofta blir eftersatt på grund av resursbrist. Det skulle betyda både en högre livskvalitet för barn, sjuka, gamla och handikappade och en förbättrad arbetsmiljö för den ordinarie personalen. De erfarenheter som hittills vunnits av värnpliktigas deltagande i sjukvården är i allmänhet mycket goda.

Utformning

Den allmänna värtjänsten skall vara uppbyggd på följande sätt. Alla pojkar och flickor som fyllt 18 år gör en grundtjänst på 7–9 månader och senare i livet eventuellt repetitionstjänstgöringar. Uppläggningsen måste vara flexibel för att passa till de varierande arbetsuppgifterna. Ungdomarna bör så långt som möjligt själva få välja inom vilket område de vill utföra sin värtjänst. Genom att det finns många områden av helt olika karaktär att välja mellan är chansen stor att de flesta finner arbetsuppgifter han/hon är lämplig för och intresserad av. Därigenom kan motivationen för arbetsuppgifterna bli hög och få skall behöva frikallas.

De som väljer uppgifter inom det militära försvaret eller andra delar av totalförsvaret kan få en utbildning liknande den i dag. Förkortad utbildning för till exempel lokalförsvaret och bevakningsuppgifter kan med fördel kombineras med andra uppgifter inom värtjänstens ram till exempel inom miljövärden.

Inom andra delar av värtjänsten kan denna bli en kombination av utbildning och tjänstgöring. Inom till exempel sjukvården och hemtjänsten kunde värtjänsten inledas med en renodlad utbildningsdel på 1–3 månader. Därefter kunde följa ett halvårs tjänstgöring på ett sjukhus eller inom den kommunala hemtjänsten. Denna tjänstgöring skulle ske ungefär som nuvarande praktiktjänstgöringar under handledning av den ordinarie personalen. Även under tjänstgöringstiden kan vissa teoretiska utbildningsinslag ingå. Alla skall få en grundläggande utbildning i överlevnadskunskap.

För vissa arbetsuppgifter kan det vara lämpligt att göra hela värtjänsten på en gång under grundtjänstgöringen. I andra fall kan det vara lämpligare med en kortare grundtjänst och sedan återkommande repetitionsutbild-

ningar. I vissa fall, när den värtjänstpliktige siktat mot en yrkeskarriär inom det område han/hon valt för värtjänsten kan man tänka sig att denna utförs på ett senare stadium i utbildningen för att därigenom ytterligare tillföra värtjänsten kvalificerade resurser.

Ökad gemenskap

En allmän värtjänst av här skisserat slag har många fördelar. Den ökar radikalt våra resurser inom områden som redan idag är eftersatta och riskerar att bli det ännu mer i framtiden. Den förstärker känslan av solidaritet inom folket och motverkar de nya psykologiska hot som miljöförstöringen och värdkrisen skapar.

Särskilt solidariteten måste betonas. Det är oerhört viktigt att ett samhälles medborgare har handfasta gemensamma uppgifter att samlas omkring. Alla som gjort "lumpen" vet hur erfarenheten på något sätt skapar en mänsklig och nationell solidaritet i vårt manssamhälle. En liknande erfarenhet skulle vara värdefull även för kvinnor. Behovet av något sådant gemensamt moment ökar, dels därför att vi blir alltmer av ett invandrarland med kulturellt vitt skilda ursprung, dels därför att många andra krafter i teknikutvecklingen specialiserar och fragmentiserar vår tillvaro.

Det kommer att bli en oerhörd tillgång för vårt samhälle att ha en stor mängd människor som genom värtjänsten fått praktiska kunskaper och erfarenheter av vård och omsorg av människor och miljö. Förståelsen för omsorgsarbetenas villkor kommer att öka radikalt och rekryteringen till sjukvård och social omsorg kommer att underlättas. Likaså kommer förståelsen för miljöproblemen att öka på ett sätt som kan präglade ungdomarnas förhållande till natur och omgivning under hela livet.

Kostnader

En allmän värtjänst kommer naturligtvis att vara förknippad med kostnader. Det bör finnas värtjänstförmåner av ungefär samma slag som nu finns för värnpliktiga. Dessa torde dock i allmänhet kunna bli billigare då en betydande del av arbetsuppgifterna bör kunna utföras på den egna hemorten. De landskapsregementen som nu hotas av nedläggning bör kunna bli en viktig bas för en grundläggande utbildningsverksamhet. Sett i förhållande till de vinster som kan göras inom viktiga samhällsområden är värtjänsten sannolikt mycket billig jämfört med om motsvarande arbete skulle utföras helt av professionell personal, något som för övrigt knappast är möjligt till följd av personalbrist.

Hemställan

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställs

att riksdagen begär att regeringen tillsätter en parlamentarisk utredning med uppgift att lägga fram förslag om utformning av en allmän värtjänst.

Stockholm den 22 januari 1990

Mot. 1989/90
Fö302

Inger Schörling (mp)

Claes Roxbergh (mp)

Anita Stenberg (mp)

Lars Norberg (mp)

Anna Horn af Rantzien (mp)

Kent Lundgren (mp)

Paul Ciszuk (mp)

Ragnhild Pohanka (mp)

Marianne Samuelsson (mp)

Carl Frick (mp)